

מבצע "מגן מאוחד": תקיפה באזורים מיושבים בצפיפות בלוב

כריסטיאן דה קוק

מלחמה היא מלחמה¹

במבט ראשון נראה כי בלחימה באזורים שונים המאוכלסים בצפיפות מתעוררות בעיות דומות, זאת ללא קשר לאופי הסכסוך, לסוגו ולמיקומו הגיאוגרפי. עם זאת, יש לזכור כי מה שהוכח כמוצלח מבחינה מבצעית בסכסוך אחד לא יצליח בהכרח בסכסוך אחר. אפשר להדגים זאת באמצעות שני סכסוכים בני זמננו שבהם יכולות אוויריות מילאן, או ממלאים, תפקיד מרכזי: אפגניסטן ולוב. מבצעים אוויריים המנוהלים במסגרת כוח הסיוע הביטחוני הבין-לאומי (ISAF – International Security Assistance Force) הם דומים אך לא זהים (ולפיכך שונים) מאלה שנוהלו במבצע מגן מאוחד (OUP (Operation Unified Protector). הסיבה לכך היא שעל ביצוע מבצעים אוויריים משפיעים קריטריונים שונים: המצב האסטרטגי בסיום המבצע (end state), טבעם של כוחות האויב, סוג הסכסוך, מבצעים אוויריים ספציפיים במשימה, נוכחות כוחות קרקעיים, ונוהלי פתיחה באש (טבלה 1). למודעות להבדלים יש חשיבות קריטית משום שאם לא נותנים עליהם את הדעת קיימת סכנה שהסטנדרטים שעל-פיהם יתנהל המבצע יהיו שגויים או שנוהלי הפתיחה באש לא יתאמו לסכסוך הספציפי ולמצב בשטח. מה שעבד במבצע מגן מאוחד בלוב אינו עובד בהכרח באפגניסטן, וכך גם ההפך. זוהי תוצאה לוגית של התנאים השונים שבהם היה על צוותי האוויר לפעול באפגניסטן ובלוב. לכל סכסוך אפוא קיימת דינאמיקה משלו חרף הדמיון לסכסוכים אחרים.

כריסטיאן דה קוק, לוטננט קולונל (GS), הוא ראש המחלקה לחוק בין-לאומי בנאט"ו. הוא שירת כיועץ משפטי לצוותי האוויר של BEL במשימות נאט"ו באפגניסטן ובלוב. הדעות המבוטאות במאמר הזה, הן של המחבר, על אחריותו האישית, ואינן משקפות בהכרח את הדעות של נאט"ו. ניתוח מפורט יותר של הסכסוך בלוב על-ידי המחבר יתפרסם בקרוב ב-*2012 Yearbook of International Humanitarian Law*, T.M.C. Asser Press. מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה בכנס "אתגרי לוחמה באזורים מאוכלסים בצפיפות" בדצמבר 2011 שאורגן על ידי המכון למחקרי ביטחון לאומי והוועד הבין-לאומי של הצלב האדום.

טבלה 1: כוח הסיוע הביטחוני הבינלאומי – ISAF (אפגניסטן) ומבצע "מגן מאוחד" – OVP: מאפיינים

מאפיינים	אפגניסטן: ISAF	לוב: OUP
מדיניות / המטרה האסטרטגית	סביבה יציבה ובטוחה	הגנה על אזרחים
סוג הסכסוך	סכסוך חמוש לא בין-לאומי Non-International Armed Conflict (NIAC)	סכסוך חמוש בין-לאומי International Armed Conflict (IAC)
נוכחות ישירה של כוחות קרקעיים באזור הסכסוך	יש	אין
כוחות האויב	שחקנים לא מדינתיים	שחקנים מדינתיים (הכוחות המזוינים של לוב)
סוג הלוחמה	לוחמה לא סדירה / אסימטרית	לוחמה סדירה עד לא סדירה
מבצעים אוויריים	תמיכה אווירית קרובה (CAS)	החל במבצעים אנטי אוויריים הגנתיים (DCA) עד אנטי אוויריים המתקפיים (OCA)
נוהלי כניסה לקרב	תגובתי/מתקפי	מתקפי

המצב בסיום המבצע

המטרות האסטרטגיות באפגניסטן ובלוב היו שונות. בעוד המטרות האסטרטגיות באפגניסטן היו/הנן ליצור "סביבה בטוחה ויציבה"², במשימת מגן מאוחד בלוב המטרה האסטרטגית הייתה "להגן על אזרחים ועל אזורים מאוכלסים באזרחים הנמצאים תחת התקפה או איום להתקפה" של הכוחות המזוינים של לוב והכוחות הקשורים עמם.³ יש להביא בחשבון את המטרות האסטרטגיות הללו משום שהחשיבות שלהן אינה רק אקדמית.⁴ למטרות האסטרטגיות יש חשיבות משום שאפילו במצבים שבהם השימוש בכוח נעשה על פי נוהלי הפתיחה באש⁵ (rules of engagement) ליתרון הטקטי שיושג בהתקפה יכולה להיות השפעה עצומה על הרמה האסטרטגית.⁶ המטרות האסטרטגיות האלה מתורגמות למצב הצבאי שאותו רוצים להשיג בסיום המבצע (end state) באמצעות הגדרת השלבים המכריעים בתהליך התכנון המבצעי. ואולם כדי להגיע לשלבים המכריעים האלה, למשל, השגת עליונות אווירית ושמירתה, יש צורך בנהלים מדויקים של פתיחה באש שיאפשרו לכוחות הצבא לנהל את המבצע בהתאם למנדט שניתן להם,

ולהשיג בסוף הסכסוך החמוש את המטרות האסטרטגיות על בסיס ההחלטות של מועצת הביטחון של האו"ם.

נוכחות ישירה של כוחות קרקעיים (Boots on the Ground)

המבצעים בלוב ובאפגניסטן היו שונים זה מזה גם מבחינת סוג המלחמה שהתנהלה, טבעו של האויב והיכולות של כוחות נאט"ו שהשתתפו במבצע. באפגניסטן, כוחות קרקעיים יכלו לכוון את כלי הטיס למטרות צבאיות על-ידי בקרים מיומנים מעמדות קדמיות. למשל, בקרת תקיפה משותפת (Joint Terminal Attack Controller) יכולה לסייע להנחות את כלי הטיס אל המטרה הצבאית ולתקיפתה. לא כך היה המצב במבצעים בלוב. לנאט"ו לא הייתה נוכחות ישירה של כוחות על הקרקע.⁷ כתוצאה מכך צוותי האוויר לא יכלו לסמוך על בקרת תקיפה משותפת לזיהוי ולהפללה של מטרות קרקעיות ועל הערכת המצב של המפקדים על הקרקע בנוגע להתפתחות הקרב (combat development) – יכולת הדרושה לכוח התוקף. אמצעים אחרים שימשו לכך, והניסיון הוכיח שהתהליכים האלה עמדו בהתאם לדיני הלחימה הבין-לאומיים.

לוחמה לא סדירה על-ידי שחקנים לא מדינתיים

הבדל נוסף בין שני המבצעים הוא שכוח הסיוע הביטחוני הבין-לאומי באפגניסטן נלחם מלחמה אסימטרית נגד שחקן לא מדינתי (non-state actor) המסרב בכוונה תחילה לציית לחוקים של דיני הלחימה הבין-לאומיים. המצב הזה הפך את הפעילות של כוח הסיוע הביטחוני הבין-לאומי למבצע של התקוממות-נגד, ופירוש הדבר שינוי משמעותי של הטקטיקה ושימוש באמצעים ובשיטות של לחימה נגד שחקנים לא מדינתיים כדי להשיג את המטרה הסופית. היום ניתן להגדיר את הסכסוך באפגניסטן כסכסוך חמוש לא בין-לאומי.

במבצע מגן מאוחד, לפחות בתחילתו, ניצבו הכוחות המזוינים של לוב נגד כוחות הקואליציה. בהתאם לעקרונות הלוחמה המסורתית, זה היה סכסוך חמוש בין מדינתי בין שתי מדינות או יותר.⁸ עם זאת, בשלב מאוחר יותר שינו הכוחות המזוינים של לוב את הטקטיקה ואת האסטרטגיה שלהם מלוחמה מסורתית ללוחמה לא סדירה. הם חדלו ללבוש מדים, והחלו להשתמש בכלי רכב שהיה קשה להבחין ביניהם לבין כלי רכב אזרחיים. כוחות נאט"ו התקשו להבחין בין כוחות צבא, שכירי חרב ואנשים אחרים שהיו מצורפים לכוחות המזוינים של לוב לבין האוכלוסייה האזרחית. מובן שהדבר הזה לא שינה את סוג הסכסוך שהיה עדיין בין-לאומי באופיו. הנקודה היא שאפילו בהקשר של סכסוך בין-לאומי חמוש, נאט"ו והכוחות המונהגים על-ידי הארגון התמודדו עם לוחמה לא סדירה של כוחות סדירים, וכתוצאה מכך הדרך שבה היה עליהם להגיב לתופעה החדשה הזאת

הייתה דומה במידה מסוימת לטקטיקה ושיטות שבהם נעשה שימוש במבצעים מסורתיים של התקוממות נגד. כאשר נכפה על כוחות של המשטר לברוח, ומועצת המעבר הלאומית נטלה לידיה את השלטון לאחר נפילת טריפולי, הסכסוך בין נאט"ו והכוחות המובלים על-ידו לבין כוחות המשטר הקודם הפך לסכסוך חמוש לא בין-לאומי.

הדבר נכון גם במקרה של אפגניסטן. כאשר חאמיד קראזי החל לכהן כנשיא ב־2004, עבר הסכסוך באפגניסטן מסכסוך חמוש בין-לאומי לסכסוך חמוש לא בין-לאומי. בלוב, מבחינת המטרה, שינוי הממשל הזה לא שינה דבר בכל הנוגע לסוגיות ההפללה של מטרות. כוחות הקואליציה המשיכו לקיים את הסטנדרטים של המשפט בתחום הסכסוכים הבין-לאומיים אף כי מנקודת מבט חוקית, המצב התפתח מסכסוך חמוש בין-לאומי לסכסוך חמוש לא בין-לאומי. במילים אחרות, לשינוי זה לא היו כל השלכות משפטיות משום שכוחות הקואליציה המשיכו לקיים את הכללים של דיני הלחימה הבין-לאומיים גם בסכסוך חמוש לא בין-לאומי. המסגרת החוקית להתערבות גובשה על פי החוק לסכסוך חמוש בין-לאומי המבוסס על המשפט הבין-לאומי המנהגי, אמנת ז'נווה והפרוטוקול הנוסף 1 (Additional Protocol 1).

השפעה של משימות אוויריות

המשימות האוויריות בלוב היו אף הן שונות מן המשימות שבוצעו באפגניסטן והושפעו בין היתר מן המרכיבים הבאים: מטרת המבצע, הנגישות לכוחות הקרקעיים המסייעים לצוותי האוויר במשימותיהם וסוג המטרות שיש להשיג. ברוב המקרים ניתן לסווג את המשימות האוויריות באפגניסטן כמשימות תמיכה אווירית צמודה בכוחות הקרקעיים. בלוב, נערכו מבצעים אוויריים משני סוגים: משימות להגנת נגד אווירית ומשימות של מתקפת נגד.

למבצע בלוב היו שלוש מטרות עיקריות. הראשונה הייתה הגנה על אזרחים ועל אזורים מאוכלסים באזרחים הנמצאים תחת התקפה או איום להתקפה. המטרה הזאת הייתה אמורה להיות מושגת ללא כוח כיבוש זה. המטרה השנייה הייתה אכיפת אזור אסור בטיסה. לא היה בהכרח קשר בין שתי המטרות האלה. בפועל, לא תמיד היה ברור אם קרב מסוים נערך במסגרת הניסיון להשיג את המטרה הראשונה או במסגרת הניסיון להשיג את המטרה השנייה. המטרה השלישית הייתה לאכוף את האמברגו על לוב.

באשר למטרה האסטרטגית של הכוחות במבצע מגן מאוחד – הגנה על האוכלוסייה האזרחית – התעוררה בין היתר השאלה: האם היה הכרח שיהיה קשר ישיר וסיבתי בין המטרות הצבאיות על-פי התכנון של נאט"ו לבין המטרות האסטרטגיות של הגנה על אוכלוסייה אזרחית? במילים אחרות, בכל פעם שצוות

החליט לתקוף מטרה מסוימת, האם היה עליו לוודא שקיים קשר ישיר בין המטרה הזאת לבין ההגנה על האוכלוסייה האזרחית, או שדי היה בכך שלנגד עיניו יעמדו רק המטרה האסטרטגית הכללית והמצב הצבאי שאותו רצו להשיג בסיום המבצע. קיימות פרשנויות שונות בנוגע לניסוח הזה של מועצת הביטחון של האו"ם. אחת מהן היא שהגנה על האוכלוסייה, היא מצב הסיום של המבצע, ולכן מותרת תקיפה של מטרות גם אם הכוחות האלה לא תקפו ישירות אוכלוסייה אזרחית. קיימות פרשנויות שונות בנוגע לניסוח הזה של מועצת הביטחון של האו"ם. אחת מהן היא שהגנה על האוכלוסייה היא מצב הסיום של המבצע, ולכן מותרת תקיפה של מטרות גם אם הכוחות האלה לא תקפו.

יש לציין שארגון נאט"ו לא תמך במורדים נגד הכוחות של מועמר קדאפי. המנדט היה ברור: נאט"ו והקואליציה (לפני שנאט"ו לקח על עצמו את האחריות ליישום החלטת מועצת הביטחון של האו"ם מס' 1973) נכנסו ללוב כדי להגן על האוכלוסייה האזרחית. אמנם למעורבות הזאת הייתה השפעה חיובית לא ישירה על המורדים והסכסוך הפנימי שלהם נגד כוחות המשטר, אך לא הייתה כל תמיכה מכוונת. כתוצאה מכך, הסכסוך בלוב לא היה סכסוך חמוש פנימי שהפך לבין-לאומי. מנקודת מבט משפטית, היו שני סכסוכים חמושים על אדמת לוב: סכסוך חמוש לא בין-לאומי בין המורדים וכוחות המשטר, ובעקבות היישום של החלטת מועצת הביטחון מס' 1973 – סכסוך בין-לאומי חמוש בין המדינות שבהנהגת נאט"ו לבין הכוחות המזוינים של לוב. שני סכסוכים חמושים שונים התקיימו זה בצד זה, והאומות החברות בנאט"ו לא ראו עצמן כמעורבות בסכסוך חמוש שאינו בין-לאומי אבל הופך להיות בין-לאומי. העניין הזה נבע גם מעצם הניסוח של המנדט שבו לא צוינו הצדדים הלוחמים בסעיפים האופרטיביים של ההחלטה. היה צורך ליישם את המנדט בדרך הוגנת ללא משוא פנים, ובהתאם לכך פורשה החלטת מועצת הביטחון באופן מרחיב כך שאם המורדים היו תוקפים אזרחים או אזורים מאוכלסים באזרחים, ארגון נאט"ו יכול היה להיכנס לקרב גם נגד כוחות המורדים. עדות נוספת לכך שארגון נאט"ו לא תמך דווקא היא העובדה שנאט"ו נתן לכוחות של קדאפי הזדמנות לסגת ולחזור למחנות שלהם. לו אלה היו מנצלים את ההזדמנות הזו והכוחות המורדים היו תוקפים אותם, אזי הייתה לכוחות המשטר זכות אינהרנטית להגן על עצמם, והקואליציה לא הייתה מתערבת במאבק הפנימי הזה.

לסיכום, היו שני צדדים שונים – המורדים וכוחות השלטון. עד נפילת משטרו של קדאפי התנהל סכסוך בין-לאומי בין האומות החברות בקואליציה לבין הכוחות המזוינים של קדאפי. לאחר מכן הפך הסכסוך החמוש הבין-לאומי לסכסוך חמוש לא בין-לאומי כאשר מועצת המעבר הלאומית הפכה לסמכות המושלת בטרिפולי.

השתתפות ישירה בפעולות איבה

שכירי חרב, שסייעו לרשויות הלוביות בדיכוי אזרחים, הן באופן מאורגן והן על בסיס אינדיווידואלי, בעיקר בצד המזרחי של לוב, נחשבו כמי שביצעו פעולות איבה באופן ישיר. מנקודת המבט של המשפט ההומניטארי הבינ-לאומי, אם אדם הוא חבר בקבוצה חמושה מאורגנת ואם הוא לוקח חלק בפעולות איבה, אזי הוא הופך למטרה צבאית לגיטימית. חברים בקבוצות חמושות מאורגנות הפועלות ככוחות צבא של שחקנים לא מדינתיים הם מטרות צבאיות לגיטימיות במשך כל הסכסוך אלא אם הם נוטשים את הקבוצה, או פצועים קשה שאינם מסוגלים להילחם (hors de combat).

ארגוני זכויות אדם סבורים שהיחידים האלה יכולים להוות מטרה לגיטימית רק אם הם "משתתפים באופן ממושך בלחימה", כפי שהוצע על-ידי הוועד הבינ-לאומי של הצלב האדום (ICRC) בנוגע להגדרת המושג של השתתפות ישירה בפעולות איבה. הטענה הזאת שגויה. אם היחידים האלה הם חברים בקבוצה חמושה מאורגנת, הם מהווים מטרה צבאית לגיטימית קבועה ובמשך כל הסכסוך, בין אם הם מבצעים לוחמה, תומכים בלוחמה או אפילו משמשים בכל פונקציה של תמיכה בלוחמה (אלא אם הם אינם מסוגלים מלהמשיך בלחימה).

בנוגע ללוב, נקבע על פי העיקרון הזה כי שכירי חרב ואנשים אחרים שהשתתפו באופן ישיר בפעולות האיבה, בלי להיות חברים בכוחות המזוינים של קדאפי, נחשבו במונחים של מטרות לגיטימיות. יתרה מזו, יחידים או קבוצות שלא תקפו באופן ישיר את האוכלוסייה האזרחית בנקודה מסוימת, אך היו ידועים כאיום עתידי לאזרחים, יכלו לשמש מטרה בלי שהדבר ייחשב להפרה של המשפט ההומניטארי הבינ-לאומי.

מגן אנושי מבחירה

אזרחים המגנים בכוונה ומבחירה על מטרות צבאיות מפני התקפה נחשבים למשתתפים ישירים בפעולות איבה, וככאלה הם מאבדים את חסינותם מפני התקפה. מותר לתקוף את המטרה הצבאית שעליה הם מגנים, וההגנה האנושית מבחירה לא תיחשב לגורם בניתוח המידתי.

בסוגיה הזאת קיימות שלוש השקפות בסיסיות. התומכים במשפט ההומניטארי הבינ-לאומי טוענים שגם אלה המשמשים מתוך בחירה כמגנים אנושים נותרים אזרחים, ולכן אין לתקוף אותם, ויש להביא זאת בחשבון בניתוח המידתי. בצד האחר של הספקטרום יש הטוענים שהמשתתפים בקרב בהגנה מבחירה נחשבים למשתתפים באופן ישירות בפעולות איבה, ולכן אינם חסינים מפני התקפה. השקפת האמצע היא שמצד אחד אין לראות בהם משתתפים ישירים בפעולות איבה, אך מן הצד האחר אין להביאם בחשבון בניתוח המידתי.

חוק זכויות האזרח והמטרות

התפקיד של זכויות האדם בדיני הלחימה הבין-לאומיים שנוי במחלוקת. התומכים בזכויות אדם ניסו להציג עקרונות כמו הזכות לחיים בהקשר של דיני הסכסוך החמוש (law of armed conflict) בהקשר של הפללת מטרות (targeting) והשימוש בכוח.

אי אפשר ליישם את חוק זכויות אדם בתהליך הפללת המטרה. בניהול פעולות איבה בסכסוך חמוש בין-לאומי, חוק ספציפי (lex specialis) הוא החוק של סכסוך חמוש הקובע באופן שאינו משתמע לשתי פנים מי נחשב למטרה לגיטימית במלחמה. אם לוחם של האויב (המונח משמש כאן בדרך גנרית) אינו פצוע קשה שאינו מסוגל להילחם, הוא ממשיך לשמש מטרה לגיטימית וקבועה בכל משך הסכסוך החמוש. אין מקום לזכויות אדם בניהול פעולות איבה בנוגע לעקרון ההבחנה או לעקרון המידתיות.

ניתוח המידתיות במסגרת המשפט ההומניטארי שונה לחלוטין מניתוח המידתיות בדיני הסכסוך החמוש. ניתוח המידתיות במשפט ההומניטארי הוא ניתוח מחמיר במסגרת הזכות לתנאי חיים הנכללות באמנות אזוריות לזכויות אדם, כמו האמנה האירופית לזכויות אדם. בית המשפט האירופי לזכויות אדם צריך להתמקד במשימתו העיקרית – הגנה על זכויות אדם. הן בעתות שלום והן בעתות חירום, הזכות לחיים היא זכות יסוד, ובית המשפט חייב ליישם זאת. ואולם אם בית המשפט דן בסוגיות של זכויות אדם בין-לאומיות בהקשר של סכסוך חמוש, אין מקום לדון באמצעות סעיף 2 (Article 2) לזכות לחיים באופן המעוות את דיני הלחימה הבין-לאומיים. ברגע שזה קורה, כל הדיון הופך להיות חסר כל היגיון.

תהליך הפללה של המטרה

לאחר שהחלה המלחמה בלוב המשימות העיקריות של כוחות האוויר של הקואליציה היו: לאכוף אזור אסור בטיסה כדי להשיג עליונות אווירית ולשמור עליה; למנוע התקפות ארטילריה ושריון על אזורים אזרחיים; ולאפשר למשלחות של סיוע הומניטארי להיכנס ללוב. לכוחות האוויריים בניהול נאט"ו הייתה יכולת חסרת תקדים לבצע את המשימות האלה, והייתה לה יכולת לשתק את הכוח האווירי של לוב. הדיכוי השיטתי של מערכת ההגנה האווירית של לוב אפשר לנאט"ו להשיג עליונות אווירית כבר בימים הראשונים של המבצע.

היכולת לטווח ולשנות מטרות במהירות הוכחה כמכרעת בהשגת יעדי המשימה, בעיקר כאשר כוחות המשטר שינו את טקטיקת הלוחמה שלהם מלוחמה סדירה ללוחמה לא סדירה. אחד החששות העיקריים היה שתהליך הפללת מטרה מתוכננת יהיה ארוך ועלול להמשך עד 72 שעות. (deliberate targeting process). התהליך לא יכול היה לעמוד בקצב המהיר של שדה הקרב משום שתכנון מחזור

הביצוע (execution cycle) היה ארוך מדי, והתהליך לא הגיב מספיק מהר לשינויים בסכמת התמרון (scheme of maneuver). קיצור מחזור הפללת המטרה בן 72 השעות והניסיון לקצר את מחזור תכנון המטרה קרוב יותר לביצוע, סייעו לשמור על רשימת תעדוף מטרות (prioritized target list) מעודכנת ורלוונטית יותר בעת ביצוע סדר המשימות האוויריות (air task order). עיקרון מנחה במבצע האווירי היה השגת הצלחה מרבית במינימום כוח. השימוש בחימוש מונחה מדויק (precision guided munition) היה המפתח, והוא סייע לנאט"ו להשיג את מטרותיו מהר יותר תוך צמצום הנפגעים האזרחיים למינימום. כלי נשק מונחה מדויק שימשו נגד מטרות באזורים מאוכלסים בצפיפות כדי לפגוע במטרות בודדות, וברבזמן להשאיר ללא פגע מבנים סמוכים. מכיוון שבמצע מגן מאוחד לא היו פורסים כוחות צבא קרקעיים, הייתה חשיבות רבה במיוחד לכלי טיס לא מאוישים (מזל"טים).

אחד השיעורים המרכזיים שנלמדו במהלך מבצע מגן מאוחד היה שהמנדט צריך להיות ברור מאוד, כדי שלמבצעים לא יהיה צל של ספק בנוגע למה שמותר להם לעשות בעימות חמוש. זו האחריות של היועצים המשפטיים לסייע לצוות הביצועי בפירוש ובהבהרת נוהלי הפתיחה באש, כך שניתן יהיה ליישם במבצעים על בסיס יום-יומי. טייסים חייבים לקבל הוראות ברורות לגבי מה שמותר להם לעשות בהפללה של מטרות. בהפללת מטרות דינמיות בלוב, המטרות דורגו בקטגוריות בהתאם לרמה של נזק אזרחי או נזק אגבי שנבע מן ההתקפה. ככל שהנזק אגבי הצפוי היה גבוה יותר, כך הייתה נחוצה סמכות גבוהה יותר כדי לתקוף את המטרה הזאת. כדי להגן על טייסים מפני העמדה לדין על פעולותיהם במבצעים כאלה, הוגבלה הסמכות שלהם לקבל החלטות למקרים של רמות בסיסיות של נזק אגבי וכאשר לא קיים חשש לנזק אגבי בסביבה הקרובה של המטרה. כל ההחלטות האחרות בנוגע למטרות, כלומר, כאלה שמעבר לרמות הנזק האגבי שצוותי האוויר הוסמכו להן, צריכות היו להיות מנוהלות בתוך מרכז האג"ם האווירי המשולב (Combined Air Operations Center), כפי שנעשה בשלב מאוחר במבצע מגן מאוחד. הן בהפללות דינמיות ובהן בהפללות מכוונות של מטרות, אם רמת הנזק האגבי הייתה צפויה לעבור את רמת ההסמכה ושיקול הדעת של הצוות האווירי, הועברה ההחלטה לתקוף לאג"ם האווירי המשולב לבחינה נוספת. זאת, משום שלאג"ם האווירי המשולב הייתה נגישות למודיעין נוסף שבו ניתן היה להשתמש כדי להעריך טוב יותר את הנזק האגבי. במודיעין הזה נכללו בין היתר דיווח חי מכלי טיס בלתי מאויש (אם וכאשר נגיש). הדיווח הזה שימש לעתים לצורך הערכה האם התקיפה של מטרה מסוימת עולה בקנה אחד עם דיני הלחימה הבין-לאומיים. מודיעין וכלי טיס לא מאוישים הוכחו כבעלי חשיבות קריטית כאשר מטרות כגון: מרכזי פיקוד ושליטה ומטרות אחרות היו ממוקמים באזורים מיושבים.

סיכום

מבצע מגן מאוחד נוהל בהצלחה על-ידי נאט"ו והכוחות בהובלת נאט"ו כדי להשיג את המטרות האסטרטגיות בהתאם למנדט שניתן להם על-ידי מועצת הביטחון של האו"ם. במהלך המבצע התעוררו סוגיות שונות – הן משפטיות והן מבצעיות. מנקודת מבט משפטית, זה היה סכסוך חמוש בין-לאומי עד שמועצת המעבר הלאומית קיבלה את השלטון לאחר נפילת קדאפי. למרות אי בהירויות מסוימות בניסוח המנדט, הצליח נאט"ו בניהול מבצעים אוויריים ובהגנה על אזרחים ועל אזורי אוכלוסייה אזרחית תחת התקפה או איום של התקפה.

הפעולות של שכירי החרב עוררו כמה שאלות בנוגע להשתתפות ישירה בפעולות איבה. אזרחים הקשורים בכוחות המשטר ומעורבים בתקיפה, ובאיום בתקיפה, של האוכלוסייה האזרחית נחשבים למשתתפים ישירים ולמבצעי פעולות איבה, והם אינם חסינים מהתקפה במשך כל הסכסוך אלא אם הם אינם מסוגלים להמשיך בלחימה בשל פגיעה. הסוגיה של מגן אנושי מתוך בחירה לא עלתה אמנם בעת מבצע מגן מאוחד, אך נערכו כמה דיונים בנוגע לשימוש במגן אנושי על-ידי המשטר, ונקבע כי תהיה לאלה ששימשו מגן אנושי חסינות מהתקפה. במקרה של הלחימה בלוב לא היה צורך לשקול שיקולי מידתיות של הפגיעה באזרחים לעומת התועלת הצבאית של התקיפה. תקיפות כאלה לא בוצעו משום שהמשימה של נאט"ו הייתה הגנה על אזרחים. לב המבצע היה למנוע את ההתקפות ואת האיום בהתקפות על אזרחים.

מבצע מגן מאוחד היה ללא ספק המבצע האווירי האינטנסיבי ביותר מאז הסכסוך בקוסובו ב-1999. במבצע הזה הוכח כי יכולות אוויריות מהוות חלק קריטי של כל מבצע מודרני, וביכולתן לתרום להצלחה של מבצע צבאי. בכל השלבים של מבצע מגן מאוחד הושקע מאמץ תמידי לציית בקפידה למנדט שניתן על-ידי מועצת הביטחון ולמחויבויות של דיני הלחימה הבין-לאומיים. כאשר השתנו הצרכים והכוחות התומכים בקדאפי שינו את הטקטיקה שלהם מלוחמה סדירה ללא סדירה, הוכיחו הכוחות שבהובלת נאט"ו שהם מסוגלים להגיב במהירות ובדרך הנאותה לנסיבות המשתנות האלה. השימוש בנשק מונחה מדויק יחד עם יכולות מודיעין, ניטור וסיור (ISR – Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance) והשימוש בטכנולוגיות מתקדמות נוספות היו קריטיים למילוי המשימה. הודות לשימוש בנשק מדויק מונחה לייזר ומונחה לוויין הייתה כל תקיפה מדויקת. כל זאת במינימום של נזק אגבי לאוכלוסייה. התקיפות האוויריות אפשרו לנאט"ו לאכוף את המנדט שלו. מבצע מגן מאוחד הוכיח באופן משכנע שכוח אווירי הנו גמיש מספיק כדי להיות הגורם המוביל בסוגים שונים של סכסוכים. בתקיפת מטרות של כוחות אויב דבקו כוחות נאט"ו בקפידה במחויבויות שלהם במסגרת

דיני הלחימה הבין-לאומיים. מטרות זוהו והופללו לפני ביצוע, ונקטו כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למזער את הנזק לאוכלוסייה האזרחית ולרכוש האזרחי.

הערות

- 1 כותרת המבוא מבוססת על שם המאמר: H. Summers, "A War is a War is a War is a War", in: L. B. Thompson, *Low Intensity Conflicts: The Pattern of Warfare in the Modern World*, Lexington: Lexington Books, 1989.
- 2 United Nations, Security Council, S/res/1386 (2001)
- 3 הכוחות הקשורים כוללים שכירי חרב.
- 4 United Nations, Security Council, S/res/1970 (2011)
- 5 נוהלי פתיחה באש הם בעיקרם תרגום של מטרות אסטרטגיות לרמה מבצעית טקטית.
- 6 ידוע יותר כדילמת "הקולונל האסטרטגי".
- 7 בהחלטת מועצת הביטחון מס' 1973 לא נאסר על פריסת כוחות קרקעיים. המגבלה היחידה הייתה האיסור על כיבוש חלק מן השטחים או כל השטחים של לוב.
- 8 Geneva Convention, the Treatment of Prisoners of War (Article 2)